

De woonzaak: naar een effectief recht op wonen

Wooncrisis

In de strijd tegen armoede en uitsluiting is betaalbaar en kwaliteitsvol wonen een cruciale factor. Helaas worden we in Vlaanderen al jarenlang geconfronteerd met een wooncrisis. Door de ellenlange wachtlijsten in de sociale huisvesting komen veel mensen terecht op de onderste lagen van de private huurmarkt, waar er grote problemen spelen op het vlak van betaalbaarheid, kwaliteit, woonzekerheid, negatieve selectie en discriminatie. In het slechtste geval komen kwetsbare gezinnen terecht in het zogenaamde ‘grijs’ wooncircuit of belanden ze in situaties van dak- en thuisloosheid.

Meer dan de helft van de private huurders besteedt meer dan 30 procent aan de huur. Dat zijn ongeveer 280.000 Vlaamse huishoudens. Een klein derde, goed voor zowat 170.000 huishoudens, houdt na het betalen van de huur te weinig over om menswaardig te leven.¹

Kwetsbare groepen hebben ook een hoge kans om in een woning van slechte kwaliteit terecht te komen. Deze woningen zijn bovendien vaak slecht geïsoleerd of beschikken niet over een energiezuinige verwarmingsinstallatie. Dit zorgt uiteraard voor een hogere energiefactuur. Met de stijgende energieprijzen wordt dit probleem steeds meer op scherp gesteld.

Een klein miljoen woningen (37,2 procent van het totale woonpatrimonium) is van ontoereikende kwaliteit. Mits beperkte ingrepen of herstellingen zou 65 procent van deze woningen wel toereikend zijn. Aan de overige 35 procent zijn structurele

ingrepen nodig. Op de private huurmarkt liggen deze percentages nog hoger.²

Het beperkte aanbod aan woningen in de onderste laag van de private huurmarkt werkt ook negatieve selectie en discriminatie in de hand. Dit wordt keer op keer aangetoond door wetenschappelijke studies en ervaringen op het terrein.

Met amper 6 à 7 procent sociale woningen scoort Vlaanderen bijzonder slecht ten opzichte van de omringende buurlanden. Nochtans is de nood aan sociale woningen groot. Er staan maar liefst bijna 170.000 gezinnen op de wachtlijst voor een sociale woning. Het aantal huishoudens dat wettelijk in aanmerking komt voor een sociale woning is zelfs bijna 250.000³

Daarnaast zijn er fundamentele wijzigingen op komst wat betreft de organisatie van de sociale huisvesting. Sociale Huisvestingsmaatschappijen (SHM's) en Sociaal Verhuurkantoren (SVK's) moeten binnenkort fusioneren tot eengemaakte woonmaatschappijen. Tegelijkertijd wordt het SVK-puntensysteem afgeschaft en grotendeels vervangen door toewijzing op basis van chronologie en lokale binding. De toegankelijkheid van de sociale huisvesting voor de meest kwetsbare groepen komt hierdoor nog meer onder druk te staan.

We hebben geen zicht op het exacte aantal dak- en thuislozen in Vlaanderen. Wel weten we dat in 2014, 5.458 unieke personen werden geteld die gebruik maakten van de (winter)opvang en de begeleide woonvormen van thuislozenzorg.⁴ Uit een recente studie blijkt dat er alleen al in Leuven 466 dak- en

¹ Heylen K., & Vanderstraeten, L. (2019). *Wonen in Vlaanderen anno 2018*. Leuven: Steunpunt Wonen, p. 101-116

² Zie Vanderstraeten L., & Ryckewaert M. (2015), *Grote Woononderzoek 2013. Deel 3 Technische Woonkwaliteit*. Leuven: Steunpunt Wonen.

³ Zie Heylen K. (2019), *Doelgroepen sociale huur en specifieke segmenten op de woningmarkt*. Leuven: Steunpunt Wonen.

⁴ Meys, E., Hermans K., Nulmeting dak- en thuisloosheid, Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Eindrapport 2014.

thuisloze volwassenen en 90 kinderen worden geteld.⁵ Elk jaar worden ongeveer 12.000 gezinnen bedreigd met uithuiszetting, waarbij geschat wordt dat 30% leidt tot een effectieve uithuiszetting en 16% tot dak- en thuisloosheid.⁶

De collectieve klacht van de Woonzaak

Ondanks falend beleid wordt wonen, zowel internationaal als nationaal, wel degelijk erkend als een basisbehoefte. In België staat het recht op behoorlijke huisvesting ingeschreven in de Grondwet (artikel 23, 3°) én in de Vlaamse Codex Wonen (art. 1.5). Echter, ondanks uitgebreid onderzoek, talloze signalen en acties van woon- en welzijnsorganisaties, kritische adviezen van de Vlaamse Woonraad, en de ervaringen van mensen in armoede zelf, slaagt Vlaanderen er niet in om het recht op wonen voor kwetsbare groepen effectief te realiseren. Er gaapt dus een enorme kloof tussen het grondrecht wonen zoals het op papier staat, en de effectieve situatie op het terrein.

Er zijn ook weinig juridische hefboomen om het recht op wonen effectief af te dwingen. De realisatie van sociale grondrechten in Vlaanderen (en België) betreft immers slechts een inspanningsverbintenis en geen resultaatsverbintenis.

Op het Europees niveau zijn er wel mogelijkheden. Geaccrediteerde organisaties of groepen kunnen een ‘collectieve klacht’ rond huisvesting bij het Europees Comité voor de Sociale Rechten (ECSR) indienen. Via deze procedure kunnen organisaties vermeende schendingen van het (Herziene) Europees Sociaal Handvest (HESH) binnen één van de Europese lidstaten aanklagen.

De Woonzaak heeft op 17 december effectief zo’n procedure opgestart, met de steun van FEANTSA, de Europese federatie

actief rond dak- en thuisloosheid. FEANTSA is ook bevoegd om een collectieve klacht in te dienen. De Woonzaak werd reeds in het voorjaar 2019 boven het doopvont gehouden door SAAMO (Samenlevingsopbouw), het Vlaams Huurdersplatform, SAM Steunpunt Mens en Samenleving en het Netwerk tegen Armoede. Ondertussen geniet de Woonzaak al de steun van meer dan 40 organisaties en tal van academici en woonexperten.

Het (Herziene) Europees Sociaal Handvest geldt als de ‘sociale grondwet’ van Europa, en is complementair aan het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. De overgrote meerderheid van de lidstaten, waaronder België, keurde het HESH goed. De handhaving van het HESH ligt in de handen van het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR), en gebeurt doorgaans via nationale rapportage. Anderzijds is er de collectieve klachtenprocedure, waardoor schendingen kunnen worden aangeklaagd. In het kader van deze procedures onderzoekt het Comité of de situatie in een bepaalde lidstaat in overeenstemming is met de bepalingen van het HESH.

De collectieve klachtenprocedure is relatief laagdrempelig, heeft geen specifieke (gerecht)s-kosten, en kan rechtstreeks gevoerd worden. Er moet dus niet eerst een zaak op nationaal niveau worden doorlopen. Als het ECSR na de nodige procedurele stappen uiteindelijk beslist dat de betreffende lidstaat zich wel degelijk schuldig maakt aan een schending van het HESH, dan wordt dit zo geformuleerd in een beslissing en overgemaakt aan het Europese Comité van Ministers. Het ECSR zal dan via specifieke opvolgrapporten en/of de reguliere procedure van nationale rapportage de zaken binnen de lidstaat blijven opvolgen.

⁵ Demaerschalk E., Hermans K., Dak – en thuislozentelling Leuven, juni 2020.

⁶ Vlaamse Woonraad, advies inzake dak- en thuisloosheid, 2016.

Hoewel de beslissingen van het ECSR niet juridisch bindend zijn, kunnen ze toch een significante impact hebben op de nationale wetgeving en praktijk. Ze kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden in het opbouwen van een groter publiek en politiek bewustzijn rond maatschappelijke problematieken, zoals de wooncrisis. Daarom is het net zo belangrijk om de juridische procedure te omkaderen met een brede campagne, en de thematiek dus ook te ‘politiseren’. We zien immers bij voorgaande collectieve klachten rond wonen dat het draagvlak een bepalende rol speelt.

Daarnaast hebben de beslissingen van het Comité wel degelijk een juridische meerwaarde, in die zin dat ze de jurisprudentie op nationaal niveau kunnen versterken. Dat is niet onbelangrijk in het streven naar een verruimde en effectieve werking van sociale grondrechten.

Een recent wetenschappelijk onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de Woonzaak, schat de kansen om de collectieve klacht te ‘winnen’ vrij hoog in. Een aantal mogelijke knelpunten werden hierbij onder de loep genomen. Om te beginnen heeft België artikel 31 van het HESH niet geratificeerd. Dit artikel gaat specifiek over het recht op huisvesting. Dit blijkt echter geen probleem, aangezien er beroep kan worden gedaan op andere artikels, waarin huisvesting als voorwaarde of component is opgenomen (bijv. art. 16 en 30). Een andere moeilijkheid is dat de klacht op Vlaams niveau is geformuleerd, terwijl ze wel tegen België (als ratificerende lidstaat) moet worden ingediend. Ook dit blijkt geen onoverkomelijke drempel, gezien de bijna volledige regionalisering van het beleidsdomein wonen.⁷

⁷ Dambre, M., Hubeau, B., Bernard, N., Hoe oordeelt het Europees Comité voor Sociale Rechten over woonbeleid? Onderzoek naar het (Herzien)

Campagne richting de volgende Vlaamse verkiezingen

Voor de opbouw van een publiek én politiek draagvlak zet de Woonzaak in op een grootschalige campagne.

Bij de aankondiging van de Woonzaak voor de verkiezingen van 26 mei 2019, werd er een opiniestuk gepubliceerd dat ondertekend werd door 28 organisaties en meer dan 40 academici. Na heel wat media-aandacht hebben ze nog van bijkomende organisaties en experts steunbetuigingen ontvangen. Tot op de dag van vandaag groeit de achterban. Deze partners vormen de basis van de brede beweging en de uitbouw van een breed draagvlak. Ondertussen werd ook een woordvoerder met een grote morele autoriteit gevonden, die niet verbonden is aan één van de initiatiefnemende organisaties, nl. Hugo Beersmans, ere-administrateur-generaal van Wonen-Vlaanderen.

Via pers en sociale en audiovisuele media belicht de Woonzaak de wooncrisis in Vlaanderen. Ze hebben daarbij zowel aandacht voor cijfers en onderzoek, experts, sociale professionals én mensen in armoede zelf.

Daarnaast is de Woonzaak ook een heuse beweging op gang aan het trekken. Ze wil een breed platform van organisaties en individuen bij de Woonzaak betrekken. Ze wil hen enthousiasmeren om, elk binnen zijn eigen mogelijkheden, een engagement voor de Woonzaak op te nemen en de campagne mee te ondersteunen. De Woonzaak gaat naast armoedeorganisaties en organisaties actief op het vlak van wonen ook expliciet op zoek naar organisaties uit het middenveld wiens enige focus niet wonen is zoals vakbonden, organisaties van etnisch-culturele minderheden, jeugdwerkingen, etc.

Europees Sociaal Handvest in een Vlaamse Context, 2021.

Voor de campagne richt de Woonzaak haar blik op de Vlaamse verkiezingen van 2024. De opstart van de nieuwe regering zal tevens het einde van de grote campagne inluiden. Mits een goed opgebouwde campagne in de huidige legislatuur, en een positieve uitspraak van het ECSR, is de Woonzaak ervan overtuigd dat ze voldoende gewicht in de schaal kan leggen om in de legislatuur 2024-2029 een fundamentele kentering van het woonbeleid

af te dwingen. Maar de Woonzaak wil natuurlijk ook al druk zetten op de huidige regering zodat ze de nodige stappen ondernemen voor het recht op wonen.

Voor meer info: zie www.woonzaak.be

Klaas Poppe
*Stafmedewerker Wonen bij SAM,
Steunpunt Mens en Samenleving*